

**MÜƏLLİM HAZIRLIĞI MƏSƏLƏLƏRİ
ВОПРОСЫ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ
ISSUES IN TEACHER TRAINING**

UOT 371

Nərgiz Edvinovna Əhmədova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin baş müəllimi

**TƏLƏBƏLƏRDƏ KOMMUNİKATİV BACARIQLARIN FORMALAŞDIRILMASI
SƏRİŞTƏLİ MÜƏLLİM HAZIRLIĞININ ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİNDƏN BİRİ KİMİ**

Nərgиз Эдвиновна Ахмедова
старший преподаватель
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

**ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У СТУДЕНТОВ
КАК ОДНО ИЗ ОСНОВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ КВАЛИФИКАЦИИ
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПОДГОТОВКИ**

Nərgiz Edvinovna Ahmadova
senior lecturer, at Azerbaijan State Pedagogical University

**FORMATION OF STUDENTS' COMMUNICATION SKILLS AS ONE OF THE MAIN
DIRECTIONS OF SKILLED TEACHER TRAINING**

Xülasə. Səriştəli müəllim hazırlığının əsas istiqamətlərindən biri gələcək müəllimlərdə kommunikativ bacarıqların formalaşdırılmasından ibarətdir. Təcrübə və tədqiqatlar sübut edir ki, hələ tələbəlik illərindən onlarda müəllim üçün vacib hesab edilən bir sıra kommunikativ bacarıqların əsaslarının öyrədilməsi onların gələcəkdə bir müəllim kimi formalaşmasına əsaslı təsir göstərir. Bu baxımdan, ilk növbədə, bu bacarıqların formalaşmasına sistemli, səriştəli və aksioloji (dəyər kimi) yanaşma lazımdır ki, bunlara da məqalədə toxunulmuş və onların vacibliyi vurğulanmışdır. Bunlarla yanaşı, bu prosesdə bir sıra şərtlərin yerinə yetirilməsi vacibdir. Məqalədə bunlar, əsasən, aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

– növbündən və formasından asılı olmayaraq bütün təhsil prosesinə şəxsiyyətyönümlü təhsil prinsipi mövqeyindən yanaşılması;
– təhsilin məzmununun praktik yönümlülük istiqamətində zənginləşdirilməsi;
– təhsilin məzmununa tələbələrə şəxsi keyfiyyətləri inkişaf etdirən fənn bloklarının daxil edilməsi;
– gələcək müəllimlərdə pedaqoji qabiliyyət və bacarıqların, o cümlədən kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması üçün xüsusi metodikanın hazırlanması və s.

Açar sözlər: *kommunikativ bacarıqlar, dayanıqlı inkişaf, təhsil, sistemli yanaşma, səriştə*

Резюме. Одним из основных направлений компетентной подготовки учителей является формирование коммуникативных навыков у будущих учителей. Опыт и исследования показывают, что обучение их основам ряда коммуникативных навыков, важных для учителя, со студенческих лет оказывает существенное влияние на их будущее развитие как учителя. С этой точки зрения, прежде всего, необходим системный, грамотный и аксиологический (как ценностный) подход к формированию данных умений, что также затрагивается в статье и подчеркивается их важность. Однако при этом важно соблюдать ряд условий. В статье они в основном определяются следующим образом:

– подход ко всему образовательному процессу с точки зрения принципа лично-ориентированного воспитания независимо от вида и формы;
– обогащение содержания образования в направлении практической направленности;

- включение в содержание обучения предметных блоков, развивающих личностные качества учащихся;
- Разработка специальных методик формирования у будущих педагогов педагогических умений и навыков, в том числе коммуникативных и др.

Ключевые слова: *навыки коммуникации, устойчивое развитие, образование, системный подход, компетентность*

Summary. One of the main directions of competent teacher training is the formation of communication skills in future teachers. Experience and research show that teaching them the basics of a number of communicative skills that are important to a teacher from their student years has a significant impact on their future development as a teacher. From this point of view, first of all, a systematic, competent and axiological (as a value) approach to the formation of these skills is needed, which is also touched upon in the article and their importance is emphasized. However, it is important to meet a number of conditions in this process. The article mainly defines them as follows:

- approach to the whole educational process from the point of view of the principle of personality-oriented education, regardless of the type and form;
- enrichment of the content of education in the direction of practical orientation;
- inclusion in the content of education of subject blocks that develop personal qualities in students;
- development of special methodologies for the formation of pedagogical abilities and skills in future teachers, including communication skills, etc.

Key words: *communication skills, sustainable development, education, systematic approach, competence*

Ali pedaqoji məktəb tələbələrində dayanıqlı inkişaf kontekstində kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu proses onun nəzəri-metodoloji bazasının yaradılması və bu əsasda onlarda bu bacarıqların formalaşdırılmasının pedaqoji şərtlərinin müəyyənəndirilməsi ilə sıx surətdə bağlıdır.

Əvvəlcə dayanıqlı inkişaf kontekstində pedaqoji təhsilin bu konsepsiyanın qəbulundan

əvvəl mövcud olan ənənəvi pedaqoji təhsildən müasir təhsilin, yəni əməkdaşlıqla təhsilin fərqlərinin nədən ibarət olduğunu nəzər yetirək.

Tədqiqatımız göstərir ki, təlimat kimi dərk edilən təhsildən birgə iştirak kimi dərk edilən təhsilə keçid təhsil prosesində müəyyən fərqli cəhətlərin olması ilə xarakterikdir. Bu fərqlər əsasən aşağıdakılardan ibarətdir.

Ali pedaqoji təhsildə ənənəvi və müasir təhsil proseslərinin müqayisəli səciyyəsi

Ənənəvi təhsil prosesi (təlimatlı təhsil)	Müasir təhsil (əməkdaşlıqla təhsil)
1) ənənəvi təhsil əsasən keçmişin təcrübəsinin öyrənilməsinə köklənir, bilik də müasirliyin nailiyyətlərindən geri qalır;	1) dayanıqlı inkişaf kontekstində təhsilin məzmunu gələcək nəsillərin həyat şəraitinə zərər yetirmədən indi yaşayan nəsillərin tələbatlarının formalaşdırılmasına istiqamətlənir;
2) ənənəvi təhsildə təkcə müasir dövr üçün aktual olan problemlər öyrənilir;	2) dayanıqlı inkişaf kontekstində təhsil təkcə aktual problemləri öyrənməməli, həm də gələcəkdə yarana bilən neqativ problemlərin qarşısını almalıdır, proqnozlaşdırma, modelləşdirmə, strateji planlaşdırma dayanıqlı inkişaf kontekstində pedaqoji təhsilin əsas komponentlərindən olmalıdır;
3) ənənəvi təhsil prosesi daha çox reproduktiv xarakter daşıyır, müəllimlə tələbə arasında ünsiyyət subyekt-obyekt tiplidir, tələbə lazımi aktivlik nümayiş etdirməyən passiv dinləyici, informasiyanın alıcısı kimi çıxış edir;	3) müasir təhsilin məzmunu dayanıqlı inkişaf kontekstində daima yeniləndirilməli, informasiyanın ötürülməsindən dialoqa (subyekt-subyekt münasibətlərinə) və problemlərin layihə həllinə keçid edilməlidir;
4) təhsil prosesində başlıca amil qavrayış və hafizədir, biliklərin mənimsənilməsində yaddaş əsas amildir;	4) dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə nail olmağa praktiki töhfə vermək üçün müasir təhsildə əsas amil təfəkkürə və təxəyyülə əsaslanan (səmərəli kommunikasiya, anlama, sistemli, məntiqi, yaradıcı və tənqidi təfəkkür) müvafiq səriştələrdir.

Bir sıra xarici ölkələrdə yaşayan müəlliflərin, o cümlədən V.A.Sadovniçiyin, A.S.Stepanovun, Y.N.Dzyatkovskinin və b. dayanıqlı inkişaf naminə təhsilin məqsədləri, təhsil siyasəti və təhsilin praktikasını, təhsildə səriştəliliyin formalaşdırılması, təlimat kimi dərk edilən təhsildən birgə iştirak kimi dərk edilən təhsilə keçidə dair əsas ideyalarının [5, s. 3-9; 6, s. 94-98; 2] təhlili göstərdi ki, gələcək müəllimlərdə kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması əməkdaşlıqla təhsilin aparılması ilə sıx bağlıdır və bu formada imkanlar daha genişdir.

Gələcək tələbələrdə kommunikativ bacarıqların mümkün qədər ətraflı, geniş və əsaslı şəkildə formalaşmasına dair irəli sürdüyümüz müəyyən mülahizələr bu müəlliflərin ümumi ideoloji və metodoloji çərçivə olan dayanıqlı inkişaf konsepsiyasına dair ideyalarına söykənir. O ideyalar ki, onlar dayanıqlı inkişaf kontekstində tələbələrdə kommunikativ bacarıqların formalaşdırılmasına dair müəyyən mülahizələrimizin yaranmasına və onun aparılması texnologiyalarının müəyyənləşməsinə müəyyən dərəcədə istiqamət vermiş oldu.

“Dayanıqlı inkişaf Konsepsiyası”na və apardığımız tədqiqat işinin nəticələrinə əsaslanaraq gələcək müəllimlərin kommunikativ bacarıqlarının formalaşdırılmasının metodoloji əsası kimi üç yanaşmanı qeyd edə bilərik:

1) sistemli yanaşma – bu, müəllimin kommunikativ bacarıqlarının formalaşdırılmasını onun pedaqoji fəaliyyətə hazırlığının bir-biri ilə qarşılıqlı bağlı olan və qarşılıqlı şərtlənən komponentlərinin (koqnitiv, motivasiya-dəyərlər, refleksiya) vəhdətini təmin edən bütöv proses kimi nəzərdən keçirməyə imkan verir;

2) səriştə əsaslı yanaşma – bu, gələcək müəllimin kommunikativ bacarıqlarının formalaşdırılmasını onun pedaqoji fəaliyyətə şəxsi, nəzəri və praktiki hazırlığının vəhdəti kimi nəzərdən keçirməyə imkan verir;

3) aksioloji yanaşma – bu, gələcək müəllimlərin dayanıqlı inkişaf kontekstində kommunikativ bacarıqların nə üçün formalaşdırılmalı olduğunu dərk etməsinə, onlarda kommunikativ bacarıqların komponentlərinin inkişaf etdirilməsinə marağın formalaşmasına, onların öz inkişaf yollarını təyin etməsinə imkan yaradır. Həmçinin kommunikativ bacarıqların dəyər funksiyasının nələrdən ibarət olmasını dərk etməyə səbəb olur.

Tələbələrdə kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması bir sıra pedaqoji, o cümlədən psixopedaqoji şərtlərin nəzərə alınmasını tələb edir. Bu şərtlərin təmin olunması arzu olunan bacarıqların təşəkkülünə və inkişafına əsaslı dərəcədə müsbət təsir göstərməklə yanaşı, tələbələrdə bu sahədə motivlərin və stimulların da yaradılmasına müsbət təsir göstərir.

Hazırda pedaqoji-psixoloji elmlərdə “pedaqoji şərtlər” anlayışının mahiyyətinə dair bir neçə yanaşmalar vardır. Belə ki, pedaqoji şərtlər pedaqoji tədbirlərin məcmusu və maddi-məkan mühitinin imkanları [1; 7], təlim və tərbiyənin məzmunu, metodları və təşkilati formaları [2, s.12-17] qarşıya qoyulmuş məsələlərin həllinə yönələn məzmun, forma, metod və vasitələrin obyektiv imkanlarının məcmusu [8] kimi səciyyələndirilir.

Gələcək müəllimlərin peşəyönlü bacarıqlarının formalaşdırılmasını təhlil edərkən biz müəyyən etdik ki, tədris edilən bəzi fənlər tələbələrə yalnız biliklər verir, amma lazımi bacarıqlar formalaşdırmır. Bəzi bacarıqlar isə yalnız axırıncı ildə, pedaqoji praktika prosesində formalaşır. Üç il bakalavr təhsili prosesində nəzəri məşğələlər üstünlük təşkil etdiyindən buna lazımi səviyyədə diqqət yetirilmir. Mühazirə məşğələləri seminar və praktik məşğələlərdən üstünlük təşkil edir ki, bu da lazımi bacarıqların, o cümlədən kommunikativ bacarıqların formalaşması üçün kifayət etmir. Buna görə də bu vəziyyəti dəyişmək üçün ali məktəbi qane edən, həmçinin gələcək müəllimlərdə kommunikativ bacarıqların müəyyən sisteminin formalaşdırılmasına verilən tələblərin ödənilməsinə təmin edən təhsil mühitinin yaradılması olduqca vacibdir.

Apardığımız tədqiqat işinin nəticələrinə əsaslanaraq və problemə həsr olunmuş tədqiqatlardakı fikirləri ümumiləşdirərək belə bir qənaətə gəlmək olar ki, ali pedaqoji təhsil alan tələbələrdə kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması prosesində optimal nəticə əldə etmək üçün bir sıra zəruri və yetərli pedaqoji şərtlərin nəzərə alınması vacibdir. Bu baxımdan ali pedaqoji məktəb tələbələrində kommunikativ bacarıqların formalaşdırılmasının və inkişaf etdirilməsinin pedaqoji şərtlərini bunlara səbəb olan və aşağıdakı bir sıra amilləri birləşdirən təhsil mühitinin layihələşdirilməsi kimi səciyyələndirmək olar:

a) xarici – təşkilati-pedaqoji (pedaqoji prosesin kommunikativ bacarıqların formalaşdırıl-

ması vəzifəsinin uğurlu həllinə şərait yaradan və məqsədyönlü şəkildə seçilən məzmunu) amillər;

b) didaktik (pedaqoji təsirin forma, metod və vasitələri) amillər;

c) daxili – psixoloji-pedaqoji (tələbə şəxsiyyətinin inkişafına yönələn tədbirlər kompleksi) amillər.

Pedaqoji şərtlərin bu cür səciyyələndirilməsini əsaslandıraraq belə bir fikir söyləmək olar ki, kommunikativ bacarıqlar integrativ şəxsi keyfiyyətdir. Buna görə də kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması prosesində elə bir pedaqoji şərait yaradılmalıdır ki, bu, gələcək müəllimin şəxsi keyfiyyətlərinin üzə çıxmasına səbəb olsun. Başqa sözlə, müəllimin yaradacağı xarici pedaqoji şərtlər daxili pedaqoji şərtlərin dəyişməsinə səbəb olmaqla gələcək tələbələrdə kommunikativ bacarıqların inkişafına şərait yaradacaqdır. Belə dəyişikliklərə isə bizcə aşağıdakı bir sıra praktik məsələləri yerinə yetirməklə nail olmaq mümkündür:

– növündən və formasından asılı olmayaaraq, bütün təhsil prosesinə şəxsiyyətyönlü təhsil prinsipi mövqeyindən yanaşılması;

– təhsilin məzmununun praktikiyönlülük istiqamətində zənginləşdirməsi;

– təhsilin məzmununa tələbələrdə şəxsi keyfiyyətləri inkişaf etdirən fənn bloklarının daxil edilməsi;

– gələcək müəllimlərdə pedaqoji qabiliyyət və bacarıqların, o cümlədən kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması üçün xüsusi metodikanın hazırlanması və s.

Ali pedaqoji məktəblərdə tədris olunan fənlərin spesifikliyinə baxmayaraq, müşahidələrimiz göstərir ki, tələbələrin kommunikativ bacarıqlarının motivasiya komponenti, yəni kommunikativ akta hazır olma, həmsöhbəti qəbul etmə, dinləmə bacarıqları heç də aşağı səviyyədə deyildir. Buna görə yaranan əsas çətinliklər kommunikasiyaya motivasiya, ona pozitiv münasibət, ona hazır olma ilə bağlı olmur. Tələbələr buna özləri də maraqlıdırlar. Əsas çətinliklər bunu peşəkarcasına, səriştəli şəkildə həyata keçirmək bacarığı ilə bağlı olur. Başqa sözlə, əsas çətinliklər kommunikativ bacarıqların koqnitiv və refleksiya komponenti, yəni mənimsənilən biliklərin nəzəri və praktiki əhəmiyyətinin dərk edilməməsi ilə bağlı yaranır. Buna görə də, bir tərəfdən pedaqoji ali məktəbin spesifikasiyası, tələ-

bələrdə kommunikativ bacarıqların zəif olması, digər tərəfdən də dayanıqlı inkişaf ideyalarının hamıya aid edilməsi ilə əlaqədar tədris edilən bütün fənlərə “nüfuz” edən kommunikativ bacarıqların formalaşdırılmasının aktuallığı pedaqoji prosesi təkmilləşdirmək zərurətini şərtləndirir.

Zənnimizcə, bu, ali pedaqoji təhsildə pedaqoji prosesin təkmilləşdirilməsi istiqamətində atılmalı olan birinci addım pedaqoji təhsilin məzmununun zənginləşdirilməsi, yəni tələbələrdə təkcə peşə əhəmiyyətli bacarıqların deyil, həm də şəxsi keyfiyyətlərin inkişafına şəraitin yaradılması və fənlərin tədrisi metodikasının dayanıqlı inkişaf prinsiplərinə uyğunlaşdırılmasıdır. Bu, təhsilin məzmununun adı proqram çərçivələrindən kənara çıxmasını nəzərdə tutur və əlaqədar fənn proqramlarına bu istiqamətdə müəyyən məsələlərin daxil edilməsini zəruri edir. Bunlar sadəcə olaraq proqramların və ya pedaqoji prosesin mexaniki olaraq “yeniləşdirilməsi” deyil, aşağıdakı bir sıra obyektiv səbəblərlə sıx bağlı olan prosesdir.

Birincisi, dünyada baş verən innovativ dəyişikliklərlə əlaqədar pedaqoji fəaliyyət üçün əhəmiyyətli olan səriştələrin dəyişkənliyi müvafiq terminlərin, anlayışların aktuallaşdırılmasına, dinamik işçi proqramlarının işlənməsinə olan ehtiyacı artırmışdır. İndi artıq tədris planları son, qəti olaraq qərarlaşmış plan deyil. Bu planlar artıq situativ xarakter almalıdır. Burada biz kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması üçün əhəmiyyətli olan “kommunikativ situasiya” anlayışına yaxınlaşmış olduq. Kommunikativ situasiyanı səciyyələndirərkən, Y.N.Kulyutkinin tərifinə əsaslanaraq deyə bilərik ki, kommunikativ situasiya dedikdə, pedaqoji prosesin tərkib hissəsi, ünsiyyət məsələlərinin həlli zərurəti ilə bağlı olan şərait və halların məcmusu başa düşülür [5, s.7-26]. Bu məsələlər vasitəsilə təhsilverənlər pedaqoji prosesi idarə edir və təlim keçənləri ona qatır, onları öz kommunikativ davranışını təsdiqləməyə yaxud korrreksiya etməyə təhrik edir.

Kommunikativ situasiyaların kommunikativ bacarıqların formalaşmasında əhəmiyyəti ondadır ki, onlar əldə edilmiş bilikləri praktikada tətbiq etməyə, ünsiyyət situasiyasının məzmunu və məsələlərinə, tərəfdaşların gözləntilərinə uyğun hərəkət etməyə, modelləşdirilən situasiyanın real həyatla əlaqəsini müəyyən etməyə,

kommunikativ bacarıqların müxtəlif praktiki, idraki və yaradıcı məsələlərin həllində rolunu dərk etməyə imkan verir. Real şəraitə mümkün qədər yaxınlaşdırılmış situasiyaların təhlili tələbələrə özünü müəllim rolunda görməyə, kommunikativ səriştəlilik baxımından pedaqoji məqbul qərarları axtarıb tapmağa imkan verir ki, bu da onlara gələcəkdə bu kimi real situasiyalarda qərar verməkdə köməklik edəcəkdir.

Məşğələlərə yekun vurarkən tələbələrin səhvlərinin təhlili onların real gerçəklikdə bir daha təkrarlandırılması ehtimalını azaldır. Bu da gənc müəllimin öz peşə vəzifələrinin mükəmməl şəkildə icrasına adaptasiya etməsi üçün lazım olan müddətin azalmasına səbəb olur. Demək olar ki, kommunikativ situasiyalar nəzəriyyə ilə praktika arasında birləşdirici həlqdədir. Amma situativ məsələlərlə ali pedaqoji məktəb tələbələrində kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması uzun prosesdir və bu prosesdə əsas çətinlik onun təşkili ilə bağlıdır. Bu baxımdan gələcək müəllim elə təlim metodu və priyomları seçilib tətbiq etməlidir ki, onlar konkret bu kommunikativ situasiyada məqbul olsun və kommunikativ situasiyaları analiz etməklə bu metod və priyomları kombinasiya edib, onu buna uyğun başqa şəraitə də köçürmək imkanına malik olsun.

İkincisi, dayanıqlı inkişaf konsepsiyasının əsasında harmoniya, yəni təbiət və cəmiyyət, insan və cəmiyyət arasında balans durduğundan, bu balans müxtəlif mövqələrin və maraqların uzlaşdırıldığı, yeni dəyərlərin yaradıldığı dialoq kimi təsəvvür etmək olar. Əsası Sokrat tərəfindən qoyulmuş dialoq strategiyası təhsildə dialojiliyi, fəlsəfə və təhsilin bir araya gətirildiyi “dialoq pedaqogikası” ənənəsini daha da genişləndirə bilər.

Nəzərə alaq ki, ali məktəblərdə monoloji paradiqma hələ də öz nüfuzunu qoruyub saxlamaqdadır. Bunu aradan qaldırmaq üçün, yəni monoloji modellə dialoji model arasında gedən mübarizədə qalib gəlmək üçün bilik ötürən və “yeganə düzgün” mövqeyin üstünlük təşkil etdiyi monoloji dərslərdən dialoji dərslə keçidin bütünlüklə həllinə nail olunmalıdır. Buna görə də tələbələrlə müəllimlər arasında dayanıqlı inkişaf problemlərinin yerli, regional və qlobal səviyyələrdə həlli yollarının axtarışı istiqamətində dialoqu inkişaf etdirən problemlə dərslə tipinə keçid üçün metodoloji təminat və texnologiyalar işlənməlidir.

Üçüncüsü, ali pedaqoji təhsil proqramlarında dayanıqlı inkişaf nəzəriyyəsinə daxil olan büt

tün biliklərin inteqrasiya edilməsi zərurəti meydana gəlmişdir. Orta məktəbdə, ümumi təhsilin kurikulumunda bu məsələ öz həllini müəyyən dərəcədə tapsa da, qeyd etməliyik ki, ali məktəblərdə kurikulumlar kifayət qədər işlənilmədiyindən belə inteqrativliyə nail olmaq hələlik müəyyən çətinliklər törədir. Lakin bunu vacib hesab edir və tələbələrdə təkcə kommunikativ bacarıqların deyil, digər qabiliyyət və bacarıqların inkişaf etdirilməsində fənlərarası, kurslararası inteqrasiyaya nail olunmasını vacib hesab edirik.

Belə hesab edirik ki, dayanıqlı inkişaf ideyaları fənlərarası xarakter daşıyır və o, bütün elmi biliklərin metodoloji əsasını təşkil etməlidir. Burada fənlərarası inteqrasiya yanlış olaraq fənlərarası əlaqələrlə eyniləşdirilməməlidir. Qeyd edək ki, bunlar fərqli hadisələrdir.

Fənlərarası əlaqələr müxtəlif fənlərdə yanaşı mövcud olan müxtəlif hadisələrin əlaqələndirilməsini nəzərdə tutursa, fənlərarası inteqrasiya müxtəlif fənlərdə öz əksini tapan vahid birləşdirici başlanğıcı nəzərdə tutur. Təbiət, cəmiyyət hadisələri, maddi və mənəvi aləm vəhdətdə olduğundan, dayanıqlı inkişaf həmin vahid birləşdirici başlanğıc kimi pedaqoji təhsilin məzmununa daxil edilməlidir, bir növ “canına işləməlidir”.

Fənlərarası inteqrasiyanın həyata keçirilməsi istiqamətində fənlərarası inteqrasiya obyektlərinin müəyyən edilməsi, tədris materialı və peşə fəaliyyətinin spesifikasiyasını nəzərə alaraq fənlərarası inteqrasiya priyomlarının əsaslandırılması kimi didaktik məsələlərin həllinin vacibliyini qeyd etmək lazımdır. Əsas odur ki, fənlərarası inteqrasiya obyektlərinin kontenti sosiomədəni, iqtisadi sferalarda cərəyan edən inteqrasiya proseslərini, bəşəriyyətin qlobal problemlərini, “təmiz” energetika, “yaşıl” iqtisadiyyat, ayrıca götürülmüş bir ölkə və bütövlükdə dünyada iqtisadiyyat və resursların səmərəli idarə edilməsi problemlərini özündə əks etdirmiş olsun. Məsələn, pedaqogika və iqtisadiyyatın, pedaqogika və hüququn, pedaqogika və təbabətin və s. qovuşuğunda dayanıqlı inkişaf ideyalarını həyata keçirmək, o cümlədən bu kontekstdə tələbələrdə onlara gələcəkdə dayanıqlı inkişaf problemlərini həll etmək üçün lazım olacaq kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması imkanları araşdırılmalıdır.

Zənnimizcə, fənlərarası inteqrasiyanın düşündüyümüzədən daha da böyük potensialı vardır.

Müvafiq metod və priyomlarla, cavab və həllərin çoxvariantlılığını nəzərdə tutan açıq xarakterli məsələlərlə tələbələrdə təkcə qeyd olunan bacarıqların inkişafına deyil, həm də onların müxtəlif sahələrdən olan geniş dairəli elmi-tətbiqi problemlərlə tanış olmasına, onlarda bu problemlərin öyrənilməsinə motivasiyanın güclənməsinə nail olmaq olar. Müsbət hal və irəliyə doğru inamlı addım kimi onu da qeyd edək ki, bu tendensiya ölkəmizin təhsil sistemində qismən də olsa magistr proqramlarında nəzərə alınmışdır.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, dayanıqlı inkişaf naminə təhsilin əsas məqsədlərindən biri yeni dəyərlər sisteminin, əxlaqi imperativlərin, tələbatlar sisteminin formalaşdırılmasıdır. Buna da nail olmağın yolları sosial riskləri, gələcək inkişaf tendensiyalarını görə bilən, çevik, sosial məsuliyyətli, tənqidi təfəkkürə malik mütəxəssis yetişdirməkdir. Bu da onu deməyə əsas verir ki, “dayanıqlı inkişaf problemləri təbiət elmlərinin predmetidir” kimi fikirlər yanlışdır. Dayanıqlı inkişaf kontekstində təhsil proqramlarından, o cümlədən pedaqoji təhsil proqramlarından sosial və humanitar komponent xaric edilməməlidir. Əksinə, bunların daha da inkişaf etdirilməsinə imkan yaradılmalıdır. Hesab edirik ki, dayanıqlı inkişaf kontekstində mütəxəssis yetişdirilməsində məsuliyyət şəxsiyyətin formalaşması və inkişafında roluna görə sosial və pedaqoji funksiya daşıyan dil, humanitar, sosial, iqtisadi və peşə fən-

lərini tədris edən kafedraların üzərinə düşür ki, bunların da koordinasiyasına ciddi yanaşılmalıdır.

Tələbələrdə kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması onların gələcəkdə müəllimşagird ünsiyyətini düzgün məcraya yönəldən yaxşı bir müəllim kimi olacaqlarına mühüm zəmanət verir. Kommunikativ bacarıqların formalaşdırılmasına pedaqoji təhsil prosesində auditoriya məşğələlərində və auditoriyadankənar tədbirlərdə xüsusi diqqət yetirilməsi bu baxımdan olduqca vacibdir. Bunun üçün bir sıra şərtlərin gözlənilməsinə, xüsusən fənlərarası inteqrasiyanın həyata keçirilməsinə ciddi yanaşılmalıdır.

Problemin aktuallığı. BMT-nin dayanıqlı inkişaf məqsədləri kontekstində yeni təfəkkürə malik müəllim kadrlarının hazırlanması olduqca aktualıq kəsb edən problemlərdəndir. Onun müvəffəqiyyətli həlli gələcək müəllimlərin mühüm dəyərlər sisteminə, əxlaqi keyfiyyətlərə yiyələnmələrinə və pedaqoji prosesin düzgün təşkilinə və aparılmasına səbəb olacaq mühüm amillərlə sıx bağlıdır.

Problemin elmi yeniliyi. Gələcək müəllimlərdə kommunikativ bacarıqların formalaşdırılmasına “Dayanıqlı inkişaf məqsədləri” kontekstindən yanaşılması yeni problemdir və ilk dəfədir ki, tədqiqata cəlb edilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə gələcək müəllimlərdə kommunikativ bacarıqların formalaşdırılmasının pedaqoji əsasları haqqında təhsilvərənlərdə praktik bacarıqlar formalaşdırma bilmək baxımından əhəmiyyətlidir.

Ədəbiyyat:

1. Андреев, В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В.И. Андреев – Казань: Изд-во КГУ, - 1988.
2. Гуссерль, Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии / Э.Гуссерль; пер. А.В.Михайлова. - Москва: - Академический проект, - 2009.
3. Дзятковская, Е. Н. Образование для устойчивого развития в школе. Культурные концепты. «Зеленые аксиомы». Трансдисциплинарность. – Москва: - Образование и экология. – 2015.
4. Епишина, Л. В. Педагогические аспекты развития коммуникативных свойств личности / Л.В. Епишина // Начальная школа. - 2007. - №11.
5. Кулюткин, Ю.Н. Психологические особенности деятельности учителя // Мышление учителя. - М.: Педагогика, -1990.
6. Садовничий, В. А., Касимов, Н. С. Становление образования для устойчивого развития в России // Экологическое образование: до школы, в школе, вне школы. – 2006. – № 4.
7. Саммит в Йоханнесбурге 2002. [Электронный ресурс] URL: <http://www.un.org/ru/documents/>.
8. Яндукова, Т. А. Средства формирования коммуникативной культуры младших школьников [Текст] / Т.А. Яндукова // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. 2009, № 6-2.

E-mail: nargiz_ahmedova@mail.ru

Рəyçilər: ped.elm.dok., prof. M.İ. İlyasov,
ped.elm.dok., prof. İ.H. Cəbrayilov

Redaksiyaya daxil olub: 14.10.2022.